

МОДЕЛЬ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПРОСОДИЧНИХ ЗАСОБІВ ПЕРЕДАЧІ КОМПЛЕКСУ МОДАЛЬНИХ ЗНАЧЕНЬ В ІНШОМОВНОМУ УСНОМУ ДИСКУРСІ

Процес оновлення освітньої системи України включає як один з важливих компонентів реформування процесу викладання іноземних мов, що потребує створення нових освітніх стандартів, оновлення навчальних програм, підручників, а також докорінного перегляду навчально-дидактичних матеріалів, що використовуються в процесі навчання. Перебудова системи навчання іноземних мов відповідно до вимог Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти повинна концентруватися на вдосконаленні навчання всіх видів мовленнєвої діяльності з ціллю формування мовленнєвої компетенції [2].

Саме як однією зі складових рішення цієї глобальної проблеми було сформульоване основне завдання даного дослідження: розробка методики навчання інтонаційних засобів передачі в мовленні емоційно- модальних оцінних характеристик з урахуванням взаємодії емпатичної функції інтонації з іншими її функціями. При цьому ми враховували, що рівень просодичних засобів актуалізації смислу завжди функціонує сумісно з іншими лінгвістичними (синтаксичними, лексико-стилістичними) та екстралінгвістичними засобами. Якраз опанування всіма компонентами мовленнєвої системи з урахуванням їхньої взаємодії, взаємодоповнення, взаємокомпенсації в процесі мовленнєвої комунікації і має забезпечувати формування мовленнєвої компетенції при навчанні іноземної мови.

В межах вирішення завдань цього дослідження постала необхідність створення моделі навчання, яка має забезпечити ефективне формування в студентів майбутніх викладачів англійської мови навичок і вмій коректного використання інтонаційних засобів для вираження емоційно-модальних відносин у мовленні.

Складовими частинами розробленої моделі є наступні.

1. Характеристика об'єкта навчання.
2. Характеристика суб'єкта навчання.
3. Визначення мети навчання.
4. Визначення педагогічних умов навчання та головних факторів, що впливають на формування мовленнєвої компетенції щодо коректного просодичного оформлення висловлювання при передачі емоційно-модальних відносин в іншомовному мовленні.
5. Визначення психолінгвістичних, соціолінгвістичних та лінгвістичних особливостей об'єкта навчання.
6. Визначення головних принципів, що забезпечують ефективність процесу формування мовної компетенції з аспекту досліджуваної проблеми.
7. Характеристика основних етапів навчання.
8. Формування еталонів просодичних структур, які мають використовуватися при навчанні.
9. Розробка структури і змісту системи вправ для формування навичок та вмій з аспекту досліджуваної проблеми.
10. Характеристика засобів впровадження головних організаційних та методичних принципів проведення занять.
11. Характеристика очікуваних результатів та критерії перевірки ефективності моделі.

Об'єктом навчання визначено просодичні засоби в іншомовному дискурсі, які використовуються для передачі різних емоційно-модальних відносин в сукупності з іншими функціями інтонації у мові. А суб'єктом навчання виступили студенти факультету іноземних мов Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського і Чорноморського державного університету ім. Петра Могили.

Метою навчання визначено формування навичок і вмій студентів коректно використовувати просодичні засоби передачі модальних відносин.

Нами враховано те, що вдосконалення мовленнєвої компетенції в цьому аспекті потребує розвитку вмій сприйняття та продукування в конкретних комунікативних умовах просодичних структур, що репрезентують різноманітні емоційно-модальні оцінки в мовленні, у тому числі при ускладнених видах усного спілкування, коли просодія не тільки передає окремі модальні відносини, але актуалізує водночас декілька емоційно-модальних значень або виконує поряд з емпатичною ще й інші функції.

Щодо педагогічних умов навчання та головних факторів, що впливають на формування мовленнєвої компетенції щодо коректного просодичного оформлення висловлювання при передачі емоційно-модальних відносин в іншомовному мовленні.

В основу забезпечення ефективності процесу формування навичок та вмій студентів адекватно сприймати при аудіюванні і коректно відтворювати при говорінні просодичні ознаки емоційно-забарвленого мовлення було покладено наступні педагогічні умови:

- систематична і послідовна робота з вивчення теоретичної інформації щодо особливостей функціонування просодичних характеристик в плані актуалізації компонентів функціонально-семантичних полів емоційно-модальної сфери;
- систематична і послідовна робота зі слухового сприйняття еталонних просодичних моделей, реалізованих професійними викладачами-носіями АМ, які забезпечують адекватну передачу емоційно-модальних значень в процесі мовленнєвої комунікації;
- систематична і послідовна робота з вироблення навичок коректного просодичного оформлення іншомовних текстів, що заснована на відповідній системі вправ, яка спрямована на вироблення і удосконалення зазначених навичок та вмій;
- емоційне насичення занять, що суттєво підвищує рівень мотивації виконання вправ, тому що в таких умовах

мовленнєве спілкування сприяє задоволенню емоційних потреб людини через комунікацію.

- відповідне методичне оснащення (поєднання різноманітних видів роботи, добір методів та прийомів роботи);
- комплексне розв'язання завдань щодо вироблення навичок і вмінь в усіх видах мовленнєвої діяльності і щодо виховання мовленнєвої культури майбутніх викладачів англійської мови взагалі;
- залучення студентів до самостійного отримання знань та самоаналізу виконаної ними роботи, пошуку мотивів для опрацювання тих чи інших вправ та завдань, різних видів мовленнєвої діяльності.

За вихідні позиції експериментального навчання визнано наступні: інтегрування комунікативно-діяльнісного і функціонально-прагматичного підходів до навчання ІМ; акцентування на тексті – складовій частині дискурсу – як одиниці процесу передавання інформації в навчальних цілях і методичному засобі формування навичок кодування і декодування іншомовного мовлення; виховання бажання в студентів – майбутніх викладачів англійської мови – здійснювати самоконтроль і прагнути самовдосконалення як професійних, так і особистісних якостей.

На успішність виконання цих завдань впливає цілий ряд факторів [6].

До складу провідних факторів належать:

- фактор сфер усного спілкування
- фактор форми мовлення
- фактор підготовленості/не підготовленості мовлення
- фактор умов сприйняття

Щодо визначення психолінгвістичних, соціолінгвістичних та лінгвістичних аспектів навчання.

При створенні моделі навчання мовленнєвої компетенції взагалі та навичок просодичного оформлювання нами враховано психологічні, соціолінгвістичні, мовні та позамовні аспекти навчання мовленнєвої діяльності, як те, що зазначив О.Б. Тарнапольський [6].

Важливим компонентом психологічної готовності студента до навчання є наявність необхідних передумов для ефективного вироблення навичок та вмінь, необхідних для оволодіння ІМ, передумов до саморегуляції навчальної діяльності. При цьому студент, отримуючи завдання, прагне усвідомити його сутність, намагається спланувати дії, необхідні для досягнення позитивного результату, виявляє бажання контролювати хід виконання завдання та його результат відповідно до вказівок викладача.

Необхідність застосування диференційного підходу до учнів на заняттях з англійської мови зумовлена урахуванням психологічних особливостей студентів, урахуванням рівню розвитку пам'яті, мислення, уваги, особистісних рис індивіда. Диференційний підхід у навчанні просодії модальних значень виявляється у визначенні об'єму і складності завдань, які виконують студенти, наданні їм більшого або меншого ступеню самостійності, творчої активності при виконанні завдання по виробленню навичок актуалізації комплексу модальних значень засобами просодії в іншомовному висловлюванні, у заохоченні одних слухачів і підвищенні вимог до інших. Особливу складність становить застосування індивідуального підходу до учнів, які виявляють інтерес до процесу навчання, але відчують при цьому складності, викликані особливостями рівня розвитку психічних процесів.

При цьому правила спілкування – ілюктивний акт, це правила спілкування найвищого рівню, які включають правила мовлення як одну з складових і тому в навчанні іншомовному мовленню увага повинна фокусуватися не стільки на мовних правилах та нормах, скільки на правилах та нормах комунікації та поведінки (соціокультурний аспект навчання мовлення). Врахування цього аспекту при навчанні дає можливість автоматизовано оформлювати заплановане висловлювання відповідно до мовних та соціокультурних умов, тобто будувати фонетично, граматично та лексично коректне висловлювання, яке є культурно та соціально прийнятним у даній конкретній ситуації в мові, яка вивчається.

Всебічний облік лінгвістичних аспектів навчання просодичного оформлення емфатично забарвлених фраз є вірогідно найбільш важливим аспектом навчання. Розгляд цих особливостей склав основну задачу даного дослідження. Причому тут повинні бути враховані, вивчення лінгвістичних засобів передачі окремих модальних відносин, взаємодії різнорівневих засобів (лінгвістичних та екстралінгвістичних) у реальних умовах комунікації, наявність у лінгвістичних засобів різноманітних функцій, а не тільки емфатичної, а також дуже розповсюджені в комунікативних ситуаціях випадки, коли у фразі передається цілий комплекс модальних значень.

Відповідно до мети і завдань даного дослідження було виділено такі **принципи навчання**:

- 1) принцип єдності системи вправ для відпрацювання просодичного оформлення комплексу модальних значень в іншомовному дискурсі з іншими системами вправ, які використовуються при навчанні студентів іноземних мов;
- 2) принцип відповідності змісту вправ меті навчання;
- 3) принцип зумовленості просодичних засобів конкретними ситуаціями спілкування;
- 4) принцип використання просодичних засобів в іншомовному дискурсі з урахуванням соціолінгвістичного та психолінгвістичного аспектів сприйняття та породження мовлення;
- 5) принцип інтеграції з рідною мовою.

Дані принципи було визначено на основі аналізу сучасної лінгводидактичної наукової літератури та висновків, отриманих у процесі проведення фонетичного дослідження.

Коротко схарактеризуємо основні етапи навчання.

Часткова модель навчання майбутніх викладачів англійської мови коректно просодично оформлювати комплекс модальних значень в усному іншомовному дискурсі, яка запропонована в даній роботі, розглядається як складова загальної моделі навчання мовної компетенції. Упродовж періоду навчання студентів по запропонованій в роботі методиці передбачаються три етапи:

- підготовчий
- формуючий
- закріплюючий.

Завданням першого (підготовчого) етапу – було опрацювання уявлень про типи мовних засобів та їх функції у іншомовному мовленні. Початковий етап включав так званий вступний етап. Мета першого етапу – запуск мовленнєвого

механізму як на рівні говоріння так і на рівні аудіювання. Під час цього етапу даються деякі відомості теоретичного характеру, щодо просодичної структури іншомовного мовлення і практично відпрацьовуються найпростіші інтонаційні конструкції. Наступна частина вступного етапу була, спрямована на забезпечення основ володіння усним мовленням на обмеженому мовному та мовленнєвому матеріалі, добір якого переслідує ціль сформулювати основні навички та вміння коректно просодично оформлювати висловлювання на іноземній мові при актуалізації основних функцій інтонації при розгортанні комунікативного процесу.

В межах поданої моделі конкретні цілі для цього підготовчого етапу передбачали:

- усвідомлення знань не тільки щодо функціонування просодичної системи англійської мови, характеристик дискурсу взагалі, але й відносно особливостей іншомовного емоційно та модально забарвленого мовлення взагалі;
- опрацювання знань щодо соціокультурного та психолінгвістичного аспектів розгортання іншомовного мовлення, в якому відбувається передача найбільш поширених типів модальних відносин;
- усвідомлення відмінностей розгортання досліджуваного типу дискурсу в англійському та українському мовленні за просодичними, граматичними, лексичними, синтаксичними та екстралінгвістичними засобами його оформлення.

Основний (формуючий) етап полягав у забезпеченні володіння діалогічним та монологічним усним мовленням на рівні говоріння та аудіювання без будь-яких помітних обмежень у плані мовного та мовленнєвого матеріалу за винятком суто професійних та спеціальних тем, які не стосуються до майбутньої професії студента. Значне місце почала займати професійна тематика аудіо текстів.

На жаль, у типовій програмі не розкрито зміст завдань щодо досліджуваного аспекту мовленнєвої компетенції. Тому в межах часткової моделі навчання, запропонованої в даній роботі, сформульовано конкретні **завдання другого (формуючого) етапу**, спрямованого на формування та розвиток навичок використання просодичних засобів у іншомовному емоційно забарвленому і модально насиченому мовленні. Основна увага приділялась порівнянню та співвіднесенню просодичного оформлення досліджуваного типу дискурсу в різних комунікативних умовах. За групами завдання цього етапу спрямовані на:

- опрацювання дистинктивних просодичних засобів, які використовують носії англійської мови при озвучуванні текстів, що передають окремі емоціональні або модальні значення;
- опрацювання навичок трансформації просодичної структури висловлювання, коли інтонаційні засоби виконують не тільки модальні але й інші функції;
- формування понять про відмінності просодичного оформлення досліджуваних типів дискурсу, коли поряд з інтонаційними засобами емпатичне забарвлення висловлювання забезпечують також граматичні, лексичні, стилістичні та позамовні характеристики;
- розгляд особливостей впливу та взаємодоповнення мовних засобів, а також їх конкретно мовної специфічності при актуалізації емоціональних або модальних значень.
- опрацювання навичок трансформації просодичної структури висловлювання, коли в ньому актуалізовано цілий комплекс емоціональних або модальних значень.

Закріплювальний етап. Якщо метою попередніх двох етапів було формування мовленнєвої компетенції, то на заключному етапі мова йшла про подальший розвиток, остаточне удосконалення, шліфування мовленнєвої компетенції в говорінні та аудіюванні за рахунок максимального розширення можливостей студентів у диференціації найтонших відтінків смислу мовлення під час спілкування в найбільш складних комунікативних ситуаціях.

До складу специфічних вмінь, що мають бути сформованими у студентів на цьому етапі, Програма відносить:

- ідентифікувати найтонші відтінки смислу, включаючи імпліцитне ставлення та відносини між мовцями;
- розуміти імпліцитну інформацію та адекватно її інтерпретувати;
- розуміти різницю у стилях розмови та побудуванні дискурсів у міжкультурній усній комунікації.

Особлива увага на закріплюючому етапі приділяється професійно-орієнтованій складовій мети розвитку мовленнєвої компетенції в говорінні та аудіюванні.

Етапи розробленої часткової моделі навчання студентів актуалізації змісту модально ускладнених висловлювань за допомогою просодичних засобів виступають складовою частиною процесу вивчення студентами англійської мови.

Щодо формування еталонів просодичних структур, які мають використовуватися при навчанні.

Одним з провідних принципів навчання коректного вживання просодичних засобів для передачі емоціонально-модальних відносин в реальних умовах комунікації є необхідність широкого використання еталонів автентичного мовлення [1].

Не існує робіт, в яких би було представлено концептуальний підхід до розгляду даної проблеми. Тому відповідно до поставленої мети даної роботи – розробки та експериментальної апробації методики формування навичок студентів варіювати просодичні засоби в іншомовному дискурсі для актуалізації змісту емоційно та модально забарвленого англійського висловлювання попередньо проводилось спеціальне фонетичне дослідження, дані якого було покладено в основу створення еталонів, підбору навчального матеріалу, складання системи вправ та розробки моделі підготовки студентів.

На базі фонетичного дослідження в першу чергу було створено еталони актуалізації окремих змістовних одиниць – компонентів функціонально-семантичних полів модальної сфери в іншомовному дискурсі за допомогою просодичних засобів, які використовують носії англійської мови при мовленнєвому спілкуванні.

Щодо розробки структури і змісту системи вправ для формування навичок та вмінь з аспекту досліджуваної проблеми.

Одним з найбільш важливих елементів моделі, як впливає з одного з головних принципів, якими ми керувалися при її створенні, є розробка системи вправ, яка спрямована на формування навичок та вмінь майбутніх викладачів англійської мови коректно просодично оформлювати ІД. Ці вправи відповідають вимогам, визначеним Н.К.Скляренко[4, 5]: характеризуються особистісною орієнтованістю, комунікативністю, професійною спрямованістю. Вправи розробленої моделі розвивають творче мислення студентів та навички самостійно орієнтуватись в процесі професійного спілкування,

що сприяє реалізації поставлених в запропонованій моделі навчання іноземної мови завдань.

Система вправ, що розроблена для підготовки майбутніх викладачів англійської мови, представлена трьома комплексами вправ: 1) ознайомлювальні; 2) операційні; 3) діяльнісні.

Призначення ознайомлювальної підсистеми вправ полягає в тому, щоб, по-перше, подати студентам необхідні теоретичні відомості щодо всіх аспектів досліджуваної проблеми, по-друге, сформувати та відпрацювати навички студентів коректно просодично оформлювати фрази в емоційно насиченому монологічному та діалогічному мовленні шляхом наслідування інтонаційних моделей еталонів.

Особливістю вправ операційного типу є те, що вони репрезентують в основному простий обмін інформацією (довідки, повідомлення, обмін думками). Ще однією особливістю вправ цього типу є те, що вони поряд з просодичними моделями можуть бути пристосовані для паралельного опрацювання певного обмеженого мовного матеріалу, пов'язаного з іншими лінгвістичними засобами актуалізації модальних відносин.

У вправах діяльнісного типу увага фокусувала не просто на факті інформаційного обміну (як в операційних вправах), а на обговоренні інформації та полеміці щодо неї. Другою особливістю вправ цього типу стало те, що в них мовний матеріал дуже різноманітний і ці вправи не можуть бути застосовані для опрацювання якогось певного (обмеженого) мовного матеріалу. Мовлення в таких вправах є досить тривалим, та розгалуженим.

Перший тип (ознайомлювальні вправи) в основному застосовуються на підготовчому етапі, другий тип (операційні вправи) – частково на підготовчому, а головним чином на формуючому етапі, останній тип (діяльнісні вправи) – рівною мірою на формуючому і на закріплюючому етапі.

Характеристика засобів впровадження головних організаційних та методичних принципів проведення занять. За вихідні позиції експериментального навчання було визнано наступні: інтегрування комунікативно-діяльнісного і функціонально-прагматичного підходів до навчання ІМ; акцентування на тексті – складовій частині дискурсу – як одиниці процесу передавання інформації в навчальних цілях і методичному засобі формування навичок кодування і декодування іншомовного мовлення; виховання бажання у студентів – майбутніх викладачів англійської мови здійснювати самоконтроль і прагнути самовдосконалення професійних якостей.

Шляхами досягнення позитивного результату експериментального навчання виступили:

- освоєння студентами теоретичних знань про фонетичні, граматичні, стилістичні, лексичні, функціонально-прагматичні особливості реалізації емоційно насичених текстів з урахуванням фактору взаємодії різнорівневих засобів реалізації комунікативної та модальної спрямованості мовленнєвого акту;

- формування навичок і вмінь студентів практично застосовувати отримані теоретичні знання з залученням різних методичних прийомів: транскрибування, інтонування, фонетичної розмітки тексту, озвучування, самокорекція вимови іншомовних емоційно забарвлених текстів;

- розвиток у студентів навичок і вмінь перцептивного сприйняття і аналізу дистинктивних особливостей реалізації іншомовних автентичних текстів досліджуваного типу, з урахуванням різних факторів мовної та позамовної природи, які зумовлюють варіативність інтонаційної побудови висловлювань;

- розвиток потреби у вдосконаленні іншомовного мовлення в реальних умовах спілкування.

Вище названі пункти сприятимуть залученню емоційної сфери студента до процесу оволодіння досліджуваними аспектами іноземної мови.

Практика викладання іноземних мов підтверджує необхідність використання фонетичних записів у процесі навчання мовної діяльності. Відомо, що в результаті іншомовної мовленнєвої діяльності відбувається так званий процес "упізнання" – сукупність процесів відновлення у свідомості уявлення про раніше сприйнятий і утриманий в пам'яті об'єкт чи подію. При цьому необхідною умовою відтворення впізнаного об'єкту є наявність елементів, на які спирається зорово-слуховий аналізатор. Роль такого елемента може виконувати повторне перцептивне сприйняття об'єкту або його зображення [3]. У даному випадку значну роль в цьому плані відіграє коректне мовлення носія мови, подане в CD-додатку або відеозапису.

Реалізація цих засобів була здійснена шляхом відповідної побудови структури уроку та його методичного забезпечення.

Отже, під час навчання студентів – майбутніх викладачів англійської мови за розробленою моделлю коректно просодично оформлювати іншомовні емоційно і модально насичені висловлювання проводився поточний та рубіжний контроль. Поточний контроль здійснювався в усній формі (аудиторський аналіз при слуховому сприйнятті та реалізації в говорінні емоційно забарвлених текстів у формі монологу і діалогу, відповіді на питання викладача,) або письмовій формі Контроль варто проводити викладачем, або студентами групи (взаємоконтроль) та самостійно студентом з опорою на текст-еталон (самозапис та самоаналіз).

Рубіжний контроль відбувається після закінчення навчального семестру. За формою рубіжний контроль характеризується як фронтальний та індивідуальний. Під час контролю студенти виконують завдання, зміст яких відповідає головним аспектам актуалізації змісту іншомовного емоційного мовлення засобами просодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бровченко Т. А. Фонетика англійської мови (контрастивний аналіз англійської та української вимови) / Т. А. Бровченко, Т. М. Корольова: підручник. – 2-ге вид., переробл. та доп. – Миколаїв : МДГУ ім. Петра Могили, 2006.– 300 с.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. Ред.. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003 – 273 с.
3. Климков Е. А. Общая психология. Общеобразовательный курс : [учеб. пособие для вузов] / Е. А. Климков. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999.– 511 с.
4. Склярченко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь / Н. К. Склярченко // Іноземні мови. – 1999.– № 3.– С. 3– 7.

5. Складенко Н. К. Типологія вправ в інтенсивному навчанні іноземних мов / Н. К. Складенко // Гуманістичні аспекти лінгвістичних досліджень і методики викладання іноземних мов : зб. наук. праць. – К. : КДППМ, 1991.– С. 9– 14.

6. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти: [навч. посібн.] / О.Б. Тарнопольський. – К. : Фірма "ІНКОС", 2006. – 248 с.

Подано до редакції 27.04.09

РЕЗЮМЕ

В статті подано модель навчання, яка забезпечує ефективне формування у студентів майбутніх викладачів англійського мовного мовленнєвого мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти: [навч. посібн.] / О.Б. Тарнопольський. – К. : Фірма "ІНКОС", 2006. – 248 с.

РЕЗЮМЕ

У статті подається модель навчання, яка забезпечує ефективне формування у студентів майбутніх викладачів англійської мови навичок і вмінь коректного використання інтонаційних засобів для вираження емоційно-модальних відносин в мовленні.

SUMMARY

The article demonstrates an educational pattern aimed at effectively developing future English teachers' skills of correct use of prosodic means for expressing emotive and modal attitudes in speech.

Ключевые слова: модель навчання, принципи навчання, емоційно-окрашена мова, модальні відносини.

Ключові слова: модель навчання, принципи навчання, емоційно-забарвлене мовлення, модальні відносини.

Keywords: educational pattern, educational principles, emotionally colored speech, modal attitudes
